

Pregledni rad
UDK 821.163.42.09-1 Paljetak, L.
Primljeno: 9.10.2002.

LUKO PALJETAK - POETA LUDENS HRVATSKOG PJSNIŠTVA

KATJA BAKIJA

SAŽETAK: Luko Paljetak sigurno je jedan od najproduktivnijih pjesnika u suvremenom hrvatskom pjesništvu čije je čelno mjesto u korpusu hrvatskog pjesništva i hrvatske književnosti neupitno. Budući je riječ o autoru više od dvadesetak pjesničkih zbirki, književnom prevoditelju, dramskom piscu, esejistu i kritičaru, razvidno je da bi Paljetkov opus mogao biti predmetom mnogovrsnih rasprava i analiza. U ovom radu baviti ću se samo njegovim pjesništvom, i to onim dijelom koji je u suodnosu ne samo s Paljetkovom, nego i svekolikom baštinom i kolijevkom hrvatske poezije - njegovim rodnim gradom Dubrovnikom, motivima i konotacijama vezanim uza nj, te ludističkim elementima te poezije.

U intervjuu povodom dobivanja nagrade za književnost HAZU¹ Luko Paljetak izgovorio je rečenice iz kojih je lako iščitati njegov odnos prema gradu koji je bitna sastavnica njegova stvaranja: "Moji su iz Konavala, od najstarije starine, od kada se tamo živi. Nigdje na svijetu nema ljudi mog prezimena, ako nije otamo, iz sela Poljice, iznad Grude. Ja sam rođen u Dubrovniku, unutar zidina starog grada, toj činjenici mogu zahvaliti sve što sam postigao. Dubrovnik nije samo mjesto za življenje, on je model svijeta. On je grad - biće, i kad shvatite njegovo značenje, naprosto ste opremljeni za život. Ali, otkriva vam se onoliko, koliko ste mu dorasli."

¹ *Vjesnik*, 6. svibnja 1996.

Katja Bakija sveučilišni je lektor hrvatskog jezika. Adresa: Filozoficka fakulta (slavistika), University Karlovy, 11638 Praha 1, Češka Republika; Bana J. Jelačića 77, 20000 Dubrovnik, Hrvatska.

Sagledano u cijelosti, njegovo pjesništvo sazđano je od najsitnijih i najbanalnijih sličica iz svakodnevnog života i preuzeto iz raskošne i bogate duhovne riznice stare dubrovačke i hrvatske poezije, i zapravo je, kako je zapisao Tonko Maroević, “igra iskonskog semantičkog nereda i izrađena poetičkog reda, igra istodobno s poviješću hrvatskog stiha od renesansnih davnina do suvremenih neravnina i serpentina jezika... U njemu treperi sve: davna zbilja, preslikani gobleni, jezična samoproizvodnja, lukava aluzivnost, lirska zanesenost, ludička neuhvatljivost, ponajviše pak radost stvaranja...”

Iz navedenih citata proizlaze dvije važne sastavnice Paljetkova pjeva: *korpus Dubrovnika* na razini vidljivih i prepoznatljivih općih mjesta (toponimi grada, značajne osobnosti) i na razini štovanja i nasljedovanja njegove književne i duhovne tradicije, te *ludizam* prepoznatljiv i transparentan u neprekidnom poigravanju, sklapanju i rasklapanju. Sam pjesnik je priznao interes za “lijepu stranu života, za očuđujuće, čudesno...”, pa se valjda zato kod njega sve može pretvoriti u pjesmu i sve može lako postati predmetom pjevanja: limun u vrtu, zahodska školjka, žarulja, bugenvila u cvatu (koju vidi kao sabor radosnih kardinala)...

U zbirci *Pjesni na dubrovačku* stapaju se *pjesni dubrovačke* (da rabimo Paljetkovu sintagmu) i *pjevanje na dubrovačku*. Ova zbirka, dakako, nije jedina u hiperplodnoj Paljetkovoј pjesničkoј produkciji, u kojoj je Dubrovnik prisutan kao motiv, a njegova pjesnička tradicija kao konstrukcijsko načelo, nego je samo transparentna za isčitavanje njegova odnosa prema Gradu i svekolikoј njegovoj duhovnoj tradiciji i predstavlja nam Paljetka kao baštinka cjelokupne književne tradicije kojoj je Dubrovnik bio ishodištem. Taj odnos lajt-motiv je njegova pjevanja i bitno određuje to pjesništvo u cijelosti. Pjesme u spomenutoј zbirci podijeljene su u cjeline: *Veliko vijeće, Grad, Ljuvene, Requiem za staro groblje, Romance i balade, Poslanice, Pučke, Gornarske*...

U prvoj skupini su pjesme u kojima se pjeva o značajnim ličnostima iz dubrovačke prošlosti - tu su pjesme o Marinu Držiću, Ivanu Gunduliću, Cvijeti Zuzorić, Ruđeru Boškoviću, Ivu Vojnoviću, Vlahu Paljetku, Mihi Pracatu... U stihovima su oživjeli velikani dubrovačke književnosti, znanstvenici, trgovci - osobe iz tisućugodišnje prošlosti Dubrovnika, u kojoj su sudjelovale i na svoj način ostavile trag. Pjesmu *Veliko vijeće* možemo doživjeti kao uvod u prvi ciklus od trinaest pjesama, kao određenu cast-listu (Maroević) navođenja glavnih protagonista koji su sudjelovali u dugom scenskom odigravanju

koje traje do naših dana. Opjevana je tako u ovom dijelu, u dinamičnim distisima i osmercima, sudbina Držićeva, ispričana pjesnička priča o bogatom pučaninu Mihi Pracatu (jedinom kome su njegovi sugrađani podigli spomenik), poslano pismo i pozdrav slavnom Boškoviću na paljetkovski način divljenja i duhovitog poigravanja:

Josipu Ruđeru Boškoviću

Jesu li zvijezde iznad Dubrovnika, o Ruđe,
drukčije nego one iznad Parida, tuđe,

ili je pogled na njih drukčiji kroz te leće
brušene, tako da su sve male stvari veće

...

jesu li zvijezde iznad Brere, o Ruđe, bile
kao one nad Srđem ove, koje su u mraku cikle

poput lumina, dok se na more spušta suton
u kojem se gubi i Kopernik i Newton...

Posebnu pozornost treba posvetiti Paljetkovom odnosu prema Gunduliću. Samo taj aspekt bio bi dostatan za posebno istraživanje. Sudbina Ivana Gundulića bila je toliko drukčija od one velikog mu prethodnika Marina Držića, ali su i Mačica i Vidra kako su im bili nadimci, bez obzira na različito raspoloženje hirovite fortune ostavili snažan trag i bitno utjecali na one koji su na književnu pozornicu stupili poslije njih. Gundulić se, kao intertekst, isčitava u dvije pjesme iz ovog ciklusa - pjesma *Gjivo Frana Gundulić* opis je Rendićeva spomenika na tržnici (placi) u Dubrovniku i ona je sinteza Paljetkova odnosa prema Dubrovniku, spoj stroge duhovnosti sadržane u liku ovog jezuita i vlastelina, ali i elementarne manifestacije izvornosti života koji se odvija podno brončanog kipa. Ova pjesma u rimovanim četrnaesteračkim distisima ukazuje na Paljetkov odnos prema formi i sadržaju. U njoj se stapaju dvije razine, stilizirana (idealizirana) i svakodnevna (životna i sočna).

Njegov menuet čipkast vrti se iznad crkve
visoko povrh zelja, pomadora i mrkve

u recitativ krcat balančana i strasne
patetike on slaže svoje osmerce jasne (vedrine)

...

i stara zvona gleda oblake lake ruse
visoko iznad zelja, grožđa stoji živo

u pozi zbunjenoga trgovca Franov Gjivo -
bijeli ga golubovi u čistom letu gnuse.

Na drugoj razini Gundulić je nazočan u pjesmama iz ciklusa naslovljenog *Pučke* - riječ je o pjesmama *Kolo od sreće i Fortunina vrata*, koje su reference na značajna djela iz Gundulićeva opusa, biblijski alegorijski spjev *Suze sina razmetnoga* o spoznanju grijeha i pokajanju i ep *Osman*, gdje Paljetak reinterpreтира glasovite Gundulićeve misli o prolaznosti svega na svijetu - moći, slave, bogatstva, varijacije glasovitog Gundulićevog motiva kola sreće i hirovite medijevalne fortune. U *Kolu od sreće* javljaju se izravni citati iz *Osmana* i *Suza*, ali i iz *Carmine burane*, dok precizne bilješke uz margine upućuju na tekstove izvornika. Uz Paljetkove stihove stvorena je tako zanimljiva intertekstualna mreža citata, a uočava se i da je Paljetak poznavao tehniku koju je koristio Eliot pišući svoju *Pustu zemlju*.² Gundulić se spominje i u jednoj od najdužih Paljetkovih pjesama *Patrio ore melos*, pjesmi spjevanoj u slavu Gundulića povodom četrstote njegove obljetnice.³ Pjesma je zapravo skup pjesničkih tekstova koje povezuje zajednička tema. Veliki dio čine citati iz Gundulićevih, ali i drugih djela starije hrvatske književnosti, uz precizno navođenje izvornika iz kojeg su stihovi preuzeti. Omogućen je tako suodnos novog i citiranih tekstova, uz variranje poznatih Gundulićevih i središnjih motiva cjelokupne barokne književnosti.⁴

² Podrobnije je o tome pisao Ivo Vidan u tekstu »Anglističke aluzije Luka Paljetka.«, u knjizi *Engleski intertekst hrvatske književnosti*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta, 1995.

³ Tiskano u bibliofilskom izdanju s dvadeset bakropisa Dubravke Babić, zbirka Biškupić, biblioteka Tempora, 1989.

⁴ Na novost ovakvog teksta u suvremenoj hrvatskoj književnosti upozorio je Vidan u svojoj studiji (vidi bilješku br. 3).

U sonetu za Vojnovića, naslovljenom *Conte Ivo*, Paljetak nam nudi svoje čitanje i komentar *Lapadskih soneta*, a posljednji dodani petnaesti stih izraz je vječne pjesnikove i ljudske nesigurnosti pred zagonetkom života i smrti:

Jedan po jedan dohodu, a ti
stojiš sa stručkom pelina i vrijesa
i kalopera, i Grad mrtvi spi,
mjesec ko kimak s bijelog se stresa

lincuna, hodiš i ti kako lorko
po moždanima, kako sisa Petka
doji te mlijekom (mlijeka, žene!), gorko
u tebi ima nešto; ispočetka:

dohodu, reć ćeš, prohodu, grad stoji
blijed kako blijeda gvantjera i sat
u suton kuca kako tvoje srce;

i ja sam jedan od tjih što broji,
ko i ti, ure i dažde i mrce,
ma nikako ne mogu đusto znat

kad ono toka rijet: a sad homo spat.

Pjesmu *Requiem za staro groblje na Mihajlu* posvećuje uspomeni na Tonka Petrasova Marovića i smješta u vojnovićevski prostor čempresa, tišine i smrti na malom groblju na Lapadu. Groblje je za Paljetka posvećeni mitski prostor sjećanja i susreta: "U svim starim mjestima postoje mjesta koja su kulturna, mitska, kao što su u davnoj prošlosti bili sveti gajevi, i koja zrače tu svoju energiju. Groblje Sv. Mihajla vezano je uz niz umjetničkih djela, ne samo uz Iva Vojnovića...Treba pustiti gradu da njegov vjekovni proces uljudbe učini svoje, a onda će oni koji se žure shvatiti da ne moraju žuriti, da su stigli na mjesto na koje su htjeli stići. Tada će vidjeti u groblju spomenik."⁵

Drugi ciklus iz ove zbirke *Grad* poetska je šetnja Dubrovnikom, zbir pre-

⁵ U razgovoru za *Vjesnik*, 6. svibnja 1996.

poznatljivih toponima i svojevrsni lirski i poetski vodič gradom. Opjevani su zelenci, Porporela, Orlando, Knežev dvor, Prijeko, Onofrijeva fontana, Stradun, Bokar... Iz ciklusa *Ljuvene* spominjem samo pjesme *Pjesanca ljuvena* (*gospara Šiška naslidujući*) i *Gosparu Šišmundu* (*šegrtujući*), u kojima se kroz dvostruko rimovane trinaesterce očituje ugledanje na petrarkističko pjesništvo i u obliku i u sadržaju (što Paljetak apostrofira i u podnaslovima svojih pjesama).

Svakako je potrebno spomenuti da Paljetkov odnos prema tradiciji ne obilježava samo ugledanje i divljenje, već da se on time zna virtuozno i cinično poigrati i parodirati. U tom kontekstu navodim jednu od najljepših i najslavnijih pjesama starije hrvatske književnosti *Jur ni jedna*, koja je objavljena (ne slučajno) u ciklusu *Gomnarske*. Tu nam se, u potpunosti slijedeći kompoziciju i formu Lucićeve, Paljetak predstavlja kao vješti parodičar i cinični komentator aktualnosti iz svijeta u kojem živimo. Strofe su od osam stihova, spjevane osmercem zatvorene kompozicije na način da prva dva stiha najavljuju temu, u sljedeća četiri ona se razvija, a prva dva stiha u obrnutom redosljedu javljaju se na kraju kao sinteza sa stalnom rimom a b a b a b a. Pristup je parodijski, Paljetak suvereno vlada fenomenološkim stereotipima današnjice: kafić kultura, liftinzi, silikoni, svi tipovi uljepšavanja i elementi brzog i površnog življenja, a u takav kontekst interpolirani su originalni Lucićevi stihovi.

Vrhu njeje vedra čela
svaki dan su drugi vlasi,
priroda bi zlobno htjela
da je jedna boja krasi,
ali boja hrpa cijela
tu je da joj izgled spasi;
svaki dan su druge vlasi
vrhu njeje vedra čela.

Obrve ta sebi čupa,
na očima nosi leće
raznobojne, nije glupa,
zbog toga gdje god se kreće
svima za njom srce lupa
pa i tebi - kako neće! -
na očima nosi leće,
obrve ta sebi čupa.

U pjesmi se prepoznaju značajne komponente Paljetkova pjesništva - podražavanje i poštivanje forme, slijeđenje tradicije, ali istovremeno i ludističko poigravanje njome. Paljetkov odnos i poimanje tradicije očituje se i stavljanjem prvih u Dubrovniku zapisanih stihova na hrvatskom jeziku na početak svoje zbirke *Pjesni na dubrovačku*.⁶ Autor dvostruko rimovanih dvanaesteraca Đonko Kalilićević na marginama carinskog pravilnika i registra zabilježio je svoje egzistencijalne dvojbe, a Paljetak se osjetio ponukanim da se na njih pjesnički oglasi i ponudi svoj odgovor ili komentar.

Pismo
carinskom notaruru koji je godine
1421. u svoj

LIBER STATUTORUM DOANE
napisao ove stihove

*Sada sam ostavljen srid morske pučine
valovi moćno bjen; dažd dojde s visine;
kad dojdoh na kopno mnih da sam...*

Ečelenti moj meštre,
često sam nastojao, nevješt i mlad, tu tvoju
pjesancu finut (kako imbečilo!), dopisat
ultimi stih, a evo noć je i vas u znoju
sad dobro znam što rijet čeo si: kako i ti
i ja *mnih da sam!*

Ovom pjesmom-pismom Paljetak namjerno i promišljeno otvara svoje "dubrovačko pjevanje", što potvrđuje da je slijeđenje izvora dio njegova pjesničkog programa.

Ante Stamać⁷ je pjesništvo Luka Paljetka vidio kroz četiri moguće alegorije: kao staru karaku ili ponositi bark što smjelo brodi beskrajem jezika, kao krivudavo crtovlje misli, arabesku što je ispisuje nježna mašta po neispi-

⁶ Riječ je o stihovima Đonka Kalićevića iz 1421. godine zabilježenim u *Liber statutorum Doane*.

⁷ Ante Stamać, *Rasprave i eseji o hrvatskoj književnosti*. Rijeka, Izdavački centar Rijeka, 1977.

sanom listu papira, kao mađioničarsku praksu premetanja i sređivanja, opsjenarstvo pri kojem raznobojni predmeti preobraženi i prefarbani na opće divlje-
nje zasjaje u novom svjetlu u magičnom polumraku. Četvrti model, koji nudi Stamać, čini mi se najbližim mom poimanju Paljetkove poezije - vidi je kao magičnu kutiju klasičnog marionetskog kazališta, kao zatvorenu minjaturnu zgradu iza koje se otvara veliko prostranstvo simbolične dubine. Dakako, za svako od ponuđenih alegorijskih viđenja možemo naći dovoljno dokaza u promatranom pjesništvu, ali ipak mi je najprimjerenija ova o marionetskom kazalištu, jer je zaista lako zamisliti Paljetka kao maga koji iz svoje kutije neprestano i neumorno izvlači čudesa kojima nas očarava.

Paljetak je svakako pjesnički optimist koji vjeruje u mogućnost ljubavi i sreće koju treba tražiti i otkrivati u naizgled beznačajnim sitnicama. Njegovo utjecanje baštini, oživljavanje starih dvoraca i saloča kojima su prolazile dame u krinolinama, njihovi kavaliri i vitezovi, potreba da kroz svoje stihova razgovara sa svojim slavnim prethodnicima i sugrađanima, da poput zanesenog trubadura prolazi prostorima svoga grada i pjeva o njemu u formi i stilu prohujalih vremena predstavlja ga kao *laudatora temporis acti*, što Paljetak i jest, ali nipošto nije samo to. Nije samo romantični pasatist i virtuozni slikar jednog prošlog vremena, nego je i inventivni tvorac vlastitog svijeta oblika, znakova i slika, osebujni majstor jezika i stiha, “novi zakonodavac jednog spaljenog svijeta, jedne ugrožene čovječnosti, zakonodavac ljudima koji su davno sledili svoje osmjehe...”⁸

Krećući se u svom radu samo određenim stazama ovog raznorodnog, bogatog i plodnog pjesništva, onima koje su ispunile prostor sjećanjima dubrovačkim i podsjećanjima na zajedničke izvore i tradiciju, uvijek se i iznova uvjeravamo da “hrvatska lirika kroz stihove Luka Paljetka najizravnije razgovara sa svojim ishodištima”.⁹

⁸ Ibid.

⁹ Tonko Maroević u pogovoru zbirci *Pjesni na dubrovačku*, Matica hrvatska, Dubrovnik.

LUKO PALJETAK: POETA LUDENS OF CROATIAN POETRY

KATJA BAKIJA

Summary

Luko Paljetak, author of more than twenty collections of poems, literary translator, playwright, essayist and critic, is one of the most prolific poets in Croatian contemporary literature. This article examines his poetic work relating to Dubrovnik, the town of his birth, the motifs and connotations pertaining to it, along with the ludic elements of his poetry.